

ПОЕТИКА ПОВІСТІ БОРИСА ХАРЧУКА „ПЛАНЕТНИК”

Олена БУРЯК (Кіровоград)

У статті з'ясовано синкретичну жанрову природу філософської повісті Бориса Харчука „Планетник”, у якій органічно поєднуються ознаки легенди (більша частина твору – розповідь старої жінки про Планетника – представлена як легенда, незвичайні здібності головного героя) й риси притчі (дидактичність ідеї й прямий спосіб її художнього втілення через уроки діда Капуша – алегоричний образ, який уособлює мудрість природи).

Визначено проблематику твору: ключова філософська проблема „сене людського життя” пов'язана з проблемою „людина і природа”, через яку й пропонуються шляхи її розв'язання, актуалізуючи ідею необхідності гармонійної взаємодії людини з природою як її особливого творчого елемента.

Висвітлено духовну еволюцію головного героя через переосмислення ним свого призначення на Землі, місця й ролі в природі.

Ключові слова: жанр, легенда, притча, повість, композиція, сюжет, художній образ.

Творчість Бориса Харчука, що, за словами Л. Тарнашинської, „розвивалася в силовому полі шістдесятництва, ним наснажувалася і його збагачувала й підживлювала” [24, с. 13], на жаль, перебуває на периферії інтересів сучасних літературознавців. А жанрово розмаїтий літературний доробок цього непересічного митця: романи „Волинь” (у 4-ох томах, 1959–1965), „Місяць над майданом” (1970), „Хліб насущний” (1976), „Кревняки” (1984); повісті та оповідання „Йосип з гроша здачі”, (1958), „Зазимки і весни” (1967), „Горохове чудо” (1969), „Невловиме літо” (1981), „Подорож до зубра” (1986) та інші твори потребують ґрунтовного осмислення, адже в них утілено оригінальну філософську концепцію людини, що має виразне національне світоглядно-ментальне підґрунтя.

Науковці досліджують різні аспекти життя і творчості письменника, в основному, як феномену

шістдесятництва: С. Гречанюк аналізує пошуки прозаїка в цій історико-літературній парадигмі [7; 8], О. Васишин використовує біографію „наче складеного з гострих кутів” (Анатолій Дімаров) [10, с. 16] Бориса Харчука для ілюстрації метаморфоз культури в часи тоталітаризму.

Реставрація повноформатного портрету митця відбувається завдяки публікації спогадів сучасників М. Слабошпицького [19], П. Сороки [21; 23], інтерв'ю з матір'ю [3], зворушливих дитячих споминів доньки – відомого літературознавця Р. Харчук [29].

Вагомий внесок у вивчення літературного доробку прозаїка зроблений І. Співак [24; 25], котра визначає трансформацію постиги його повістей у зв'язку з розвитком художнього мислення, еволюцією авторського стилю.

М. Слабошпицький [18], І. Маслов [13], Г. Сивокін [16; 17], висвітлюють ідейно-змістові

домінанти, проблематику повістей і романів Б. Харчука. Ю. Ярмиш [32] аналізує художні особливості Харчукових творів для дітей. Оригінальністю підходу й глибиною осмислення відзначається студія Л. Тарнашинської [26], у якій осмислено значення системи символів і їхні функції в ритмізації прози Харчука. П. Сорока [22] зосереджує свою увагу на тлумаченні художніх вимірів образу матері – одного з домінантних у Харчуковій прозі.

А. Борчук [1], Г. Будзан [2], Г. Дзюба [9], І. Фарина [27], Г. Чернихівський [31] популяризують ім'я письменника серед читацького загалу своїми статтями в періодиці.

Своєрідною компенсацією недостатньої уваги до творчості Б. Харчука є введення до шкільного курсу його дивовижної повісті „Планетник” – твору екзотичного в українській літературі у всіх відношеннях.

Л. Дяченко-Лисенко й С. Коваленко [10] та І. Ханчук й О. Янкович [28] вибудовують у своїх розвідках продуктивну компаративістську паралель Борис Харчук „Планетник” – Антуан де Сент Екзюпері „Маленький принц”, зіставивши образи головних героїв, переважно через їхні взаємини зі світом.

Л. Коваленко, Л. Щербина [12] вивчають специфіку художнього втілення авторської ідеї, проблематику повісті Б. Харчука „Планетник”.

Цікаві методологічні алгоритми роботи з твором запропоновано в студіях Г. Палієнко [14; 15].

На сьогодні актуальним лишається з'ясування художньої природи, зокрема жанрової специфіки, уточнення ідейних філософських смислів твору Б. Харчука, – це і є завдання, які ми ставимо перед собою в нашому дослідженні.

Повість Бориса Харчука „Планетник” – один з найцікавіших і, водночас, найскладніших для розуміння творів у шкільному курсі „Українська література” (7 клас).

Складність аналізу обумовлюється об'єктивними і суб'єктивними чинниками. Визначальний об'єктивний фактор – синтетична художня природа твору, що виявляється зокрема на жанрово-композиційному рівні.

Визначення жанрового різновиду цієї повісті представлене авторською дефініцією „повість-легенда” і науковою – „повість-притча”.

Обидва жанровизначення мотивовані, хоча акцентують різні риси твору.

Сам автор визначає твір як „повість-легенду”, подаючи додаткові аргументи на користь цієї номінації безпосередньо у тексті: розповідь Олени Булиги про Планетника представлена як легенда: „... Олена Булига зосереджено й помірковано оповідала мені *легенду про Планетника* (Тут і далі виокремлення наше. –

О. Б.), *оповиту чарами давніх часів і наче облиту мінливим сяйвом місяця*” [30].

Оповідач – дуже стара жінка: „*їй було, може, всі сто літ*”, „*безсрібнення – про гроші не хотіла й чути*” [30], а тому з її вуст легенда звучить як сакральна розповідь, що містить важливі знання.

Канони цього жанру витримані переважно на змістовому рівні.

Легенда (лат. *legenda* – те, що має бути прочитаним) – прозовий жанр фольклору: народний переказ про життя якоїсь особи чи незвичайну подію, оповиту фантастикою, казковістю [11, с. 105].

Фантастичний зміст легенди трактується як **диво**, **творене незвичайними людьми**, тобто претендує на правдивість, хоча й виняткову, особливу.

Головний герой втілює тип легендарного образу: загадкове вже саме походження Планетника „*прилетів з вирію казки на свій берег*” [30].

Хлопець, наділений надзвичайними здібностями, здатний творити дива. Він – людина з особливою душевною організацією, тонко відчуває життя природи і себе органічною її частиною: „*З ранньої весни й до морозів не хотів повертатися до хати, навіть у ній спати, бо на те була клуня. Він ріс, як біб на городі, як журавель на болоті*” [30].

Про це свідчить зокрема духовний зв'язок героя з нарцисом: „*Раптом він побачив, як довга стрілка зі своєю бубляшечкою повертається й тягнеться до нього. Малий так злякався, що його аж затрясло. Він заляк. Очі затьмарило. Він цільно їх склепив і обімлів. Відчув, як йому щось діється всередині, – ласкаве й трепетне, чисте, урочисте й високе... Хтось начеб розсклепив йому очі, хтось начеб узяв його за руку й повів. Хлопчик навшпиньки підступив до кущика, присів і розкинув рученята. Бубляшечка захиталася на довгому стеблі, пориваючись то до однієї, то до другої його долоні. Він не доторкався до пуп'янка. Довге стебло витягнулося ще дужче, і бубляшечка почала розпускатися*” [30].

Планетник розуміє мову тварин: „*Маленьке телятко, дрібні ягнятка жили в хаті. Хлопчик розумів їхню мову, сам мукав і бекав: разом чекали тепла*” [30].

Він може впливати на природу, наприклад, зупинити хмару, рятуючи село від зливи: „*Хлопець вдивлявся в чорний небозвід, наче хотів розняти хмару і, несамопитий, пробивав її заляклими кулаками...*

– *Туди і йди!* – крикнув до хмари. – *Посувайсь!* – і дивився ще різкіше, і ще нахрапистіше гнав її кулаками.

Угорі заклекотіло, загуло. Невблагання холодна хмара зрушилася з місця.

Хлопчик побачив, як це сталося: хмара зворохобилася, заклубувала, піднімаючись над ним. Він стояв на горі, врісши по коліна в землю. Гроза перейшла на ліс. Виглянуло сонце, і світ обновився” [30].

Отже, легендарність головного героя увиразнюється передусім шляхом змалювання його способу життя, поведінки, вчинків. Важливу роль у цьому відіграє й характеристика іншими персонажами.

Винятковість дитини відчуває знахарка: „– *Малий? Хай він і без штанів, але більше знає іншого старого, більше за мене!* – гримала, стоячи на порозі й постукуючи кочергою” [30].

Вороже налаштована сільська громада визначає особливий суспільний статус хлопця, ім'я Планетника обростає чутками, що гіперболізують і демонізують його дар: „*Село подейкувало, що Планетник знається з Водяником, русалками, що він заодно з Лісовиками й Лісовками, що його слухається Польовик... Якби він схотів, то міг би обернутися у Вовкулаку. Ходили всякі плітки від заздроців. Навіщо йому така нечисть, як Вовкулачесько? А от з чистими духами, які бережуть води, ліси і поля, мабуть, зустрічався не раз. Правда, старим і дорослим навідріз заперечував, що є, що може бути щось подібне, а дітям оповідав, хто пасе дерева, звірів, рибу...*” [30].

Характеротворчий портрет акцентує жагу пізнання й гуманістичне начало героя: „*Блаватоккокий – у тих очах назавжди поєдналися гострий розум і мрійливість. У них світитися стримана, лагідна, мовчазна душа.*

У виразі обличчя, в найменших порухах голови вгадується чуйність,сторожкість, напружена увага до шурхотів і запахів. Він і птах, і мисливець, в його душі живуть всесвітні тривоги – великий страх, але ще більша цікавість і боязка, невтолима жадоба пізнання. Такий чередник” [30].

Акцентує винятковість й ім'я героя:

за словником, „**ПЛАНЕТНИК**, а, чол., заст. –

1. Астроном.

2. Той, хто вгадує майбутнє на підставі розташування й руху зірок; астролог” [20, с. 562].

Художній контекст засвідчує варіювання автором значення імені: наголошується здатність прогнозувати майбутнє через природу, але природна сфера, з якою встановлено зв'язок, у творі значно ширша, не обмежується лише небом.

Розвиток сюжету завершується варіативною розв'язкою історії про Планетника: „*З настанням*

дня шукали Планетника, але не знайшли. Чи він розтанув у небі, чи заповся в землю?” [30].

Така невизначеність оповиває містичним флером постать головного героя й, водночас, збагачує філософський ідейний вимір драматичним бароковим смислом: людина приречена бути розчакнутою між землею і небом (тілом і духом), духовні поривання завжди будуть стримуватися прикутістю людини до землі.

Отже, у творі Б. Харчука **яскраво виявлені жанрові риси легенди на змістовому рівні: незвичайність головного героя**, що виражається у вмінні розуміти природу й впливати на неї, способі життя (відстороненість від суспільства й органічна єдність із природою), **загадковості його походження й зникнення**. Образ не перетворюється на фантастичний через поєднання незвичайних якостей Планетника з реалістичними рисами: соціально-історичні прив'язки, спосіб життя як звичайного селянина (обов'язки по господарству: доглядав курчат, каченят, гусенят, пізніше став сільським чередником).

Ознаки притчі виявляються у творі передусім через дидактичність ідеї, хоча її художнє втілення лише частково збігається з притчовим.

У „Планетнику” можна визначити два способи трансляції ідеї:

1. так звана „рупорна” її трансляція у формі уроків дідо Капуша, що характерна для останньої, „декодувальної” структурної частини притчі;

2. втілення через розгортання драматичної колізії „людина – природа”: загибель нарциса, виплеканого хлопчиком, прагнення Планетника подолати хмару, щорічна виснажлива боротьба за врожай.

На образному рівні притчовість слабо виражена. Для притчі характерні алегоричні образи, а образна система повісті Б. Харчука розмаїта за своєю художньою природою, представлена різнотипними образами: реалістичними (Олена Булига, агроном, мати, селяни, ворожка), реалістично-фантастичним (Планетник), символічним (нарцис), алегоричним (дідо Капуш – утілення мудрості природи).

Таким чином, із притчею твір Б. Харчука споріднює дидактичність ідеї й прямий спосіб її художнього втілення через настанови Капуша й алегоричність цього образу. Функціональна значущість цього персонажа, який активно працює на втілення ідеї, суттєво посилює притчовість твору.

Цікаво, що жанровий синкретизм твору – поєднання ознак легенди і притчі – гармонійно виявляється через тандем Планетник – Капуш, презентований реалістично-фантастичним (легенда) й алегоричним (притча) образами, що представляють ключову проблему твору „людина і

природа”, засвідчуючи паритетність легендарного й притчового начал твору.

Специфіка сюжету „Планетника” відповідає канонам повісті.

На відміну від одно- або малоєпізодних сюжетів легенди й лаконічного сюжету притчі, де „відсутні окреслені характери, показ розвитку подій” [11, с. 169], сюжет твору Б. Харчука розгорнутий (осягнення Планетником законів природи протягом 10 років), багатий на перипетії: зображена духовна еволюція героя, формування своєї життєвої мети, кардинальна зміна взаємин із природою.

Однолінійний сюжет твору збагачується завдяки подвійному конфлікту: 1. „Планетник – природа”, що завдяки спілкуванню з Капушем вирішується через переосмислення героєм призначення людини, її ролі й місця у світі; 2. „Планетник – суспільство”, що лишається відкритим, сягає кульмінації наприкінці твору (звинувачення героя в завданні шкоди селянам і його ув’язнення).

Конфлікт „Планетник – суспільство” вивляється переважно через негативне ставлення до героя інших персонажів:

1. задрість дітей, відторгнення ним хлопчика:

„Сільські вітрогони прийняли його до свого гурту: ніхто не вмів скачати такого м’ячика. Але й ніхто не міг зрівнятися з ним, граючи в гилки. Діти розсердилися на нього, викрали м’ячика, а його прогнали” [30];

2. нерозуміння героя матір’ю: *„Він запитав маму, чому його проганяють, кривляються, кидають у нього камінцями, й дістає за це між плечі штурхана”* [30].

Герой відторгнутий людьми („Сам і сам – завжди сам” [30]) намагається позбавитися відчуття самотності й відкриває для себе світ природи: *„Він уже не хлопчик – хлопець. Гнаний, кривджений і безпритульний, – усе шука, до кого б прихилитися й пригорнутися.*

Прихилиться до берези: вона шумить, гуде, губить листячко і голубить його. Пригорнеться до трави: вона шелестить, гомонить, пахне і милує його.

А то викреше вогню, розкладе багаття. Сидить, гріється. Солодкий дим нагадує землю, на якій живе. Хіба самотний?” [30].

Композиція твору Б. Харчука суттєво відрізняється від легенди і класичної притчі наявністю позасюжетних елементів (обрамлення, пейзажі).

Колористичні пейзажі презентують світобачення головного героя, його витончене, естетизоване відчуття світу.

„Хлопець дивився на червоні, вишневі, на ледь видимі у срібних туманах зірки, запам’ятовуючи їх. Зоряна картина неба мерехтіла і миготіла,

змінюючись. Мінялися й самі зорі. Червоні засвічувалися зелено, зелені вишневіли, а то ставали блакитними. А простори неба, його глибини, чорніли і ніби дихали холодом...” [30].

Художнє обрамлення в повісті забезпечує виникнення часової ретроспективи, адже в обрамленні актуалізується теперішній час (на що вказують такі лексеми, як «агроном», «супутник» тощо), відповідно, бабусина розповідь квартиранту про Планетника – уявна мандрівка в далеке минуле.

Прикінцева частина обрамлення представлена одним реченням: *„Як почув, так і передав я цю легенду – слово в слово з уст Олени Булиги, в якій квартирував у Вербівцях”* [30], засвідчуючи ще одну рису легенди як фольклорного твору – її усне побутування, залучаючи читача до кола вибраних, уповноважених зберігати й передавати важливу інформацію іншим людям, наступним поколінням.

Ключові проблеми твору „Планетник” мають філософський характер.

Центральна проблема „сене людського життя” (проблема людської самореалізації, „місце і роль людини у світі”) органічно поєднана з проблемою „людина і природа”, через яку й пропонуються шляхи її розв’язання.

Сюжет твору підпорядкований зображенню духовної еволюції людини через спілкування з природою.

Духовне зростання героя виявляється насамперед через зміну його світоглядних орієнтирів, життєвої мети в процесі спілкування з природою, долання конфлікту з нею.

Можна визначити кілька етапів духовного зростання Планетника, який роздвоєний між двома полюсами – творчим, продуктованим любов’ю до світу, й руйнівним, актуалізованим агресією егоїста, яка породжена домінуванням людини над природою.

1. Первинний етап – утілення творчої мрії Планетника: *„Самому щось посіяти і щоб воно зійшло”* [30].

Хлопчик виростив нарцис, відчув радість від праці: *„Відчув, як йому щось діється всередині, – ласкаве й трепетне, чисте, урочисте й високе...”* [30].

2. Фактор, що вплинув на зміну мети, – град, який знищив виплекану хлопчиком квітку (конфлікт людина–природа): *„Він і не помітив, як з мокрого кутка – з північного заходу насувалося рогате хмарище, мовби чорний-пречорний бугай... Він хльоскав вогняним хвостом, ревів, наставивши роги, а з-під його ратиць сипався дощ із градом”* [30].

„Ковзаючись і зашпуртуючись, прибіг на город і запізнився: висока ніжка нарциса зламалася. Голівку їй відтягло, пелюстки розкидало й прибило болотом, а сам куцик розпався. Його

присипало градом. *Квітка перестала жити*" [30].

Природа виявила як агресор, що не зважає на людські плани, і тому в хлопця виникає бажання перемогти хмару (помститися за квітку), довести свою перевагу над природою.

„Малий почервонів, зціпив зуби і міцно стиснув кулаки. Впершись ногами в землю, він підняв угору голову... Він підняв свої міцно стиснуті кулаки і, грізний, похмурий, пішов проти хмари. Сорочка розпанахана, а очі палають. Блискавки ламалися над його головою... З дерев опадало, згорнувшись, молоде листя, а цвіт згорав й іржавів. Небо темніло, бив грім, аж земля вгиналася. Ще густіше полив дощ. Як з відра. І град, завбільшки з горобині яйця, знищував городину.

Хмара облягла, накривши світ, і стояла непорушно.

Хлопець вдивлявся в чорний небозвід, наче хотів розняти хмару і, несамовитий, пробивав її заклякими кулаками. Не схилявся, не ховав свого лиця від дощу й граду... ” [30].

Прагнення творити вимагає вміння захищати, що тлумачиться героєм

як здатність перемагати природу: „Я, мамо, виплекаю квітку – я стану над громом...” [30].

3. Знахарка, яка лікувала хлопчика, сприяє зміні дитячих прагнень, вона дає настанову **утверджувати, захищати красу (гармонію)**: „Знахарка пильно глянула, що там. Не повірила, поставила свої долоні дашком. Приглянулася і швидко щось зашепотіла.

– **Краса... Краса...** – видобувала із себе раз за разом це єдине слово, то захоплюючись, то жасхаючись.

Раптом спохмурніла, замахала руками, начеб від когось сахаючись, а тоді повернулася до хлопчика й стала перед ним на колінах, як перед святим.

– **Краса безборонна і беззахисна у світі, а тобі її утверджувати... Іди...** ” [30].

Слова знахарки змінили вектор духовних пошуків героя, допомогли пізнати себе й визначитися з життєвою метою, адже жінка відкрила хлопцю призначення властивого йому тонкого відчуття краси: „**Народжений для краси, міг бачити її скільки завгодно й де завгодно...**” [30].

Виникає ряд проблем, розв'язання яких необхідне для реалізації визначеної мети:

а) **Осягнення сутності краси (що є красивим?). Пошуки краси.**

Відкриття краси природи через відчуття гармонії з нею.

„Хлопець наблизився до дзвіночка, щоб погладити. Протягнув руку й тут повторилося те саме, що колись із нарцисом. Блакитна квітка сама потягнулася до нього. Він узяв її в

руку, і вона, крутнувшись, заворушилася в його руці. **Ніжні пелюстки торкнулися до пальців, передаючи їм свою ніжність. І раптом багато дзвіночків розпустилися навколо – вони розцвітали із блакитним дзвоном.**

– **Краса...** – промовив хлопець і наче онімів. Йому хотілося обняти всенький світ. Він відчув у собі таку силу, що перед нею не було нічого неймовірного” [30].

б) **Пошуки шляхів збереження краси.**

„Як мені зберегти цю красу? – думав він. – Як? Щоб ця краса не боялася ні грому, ні морозів?” [30].

Відкриття способу збереження краси – **любові**: „**Красо моя, – промовив чередник. – Я візьму й поселю тебе у свої груди**” [30].

4. Важливий етап у кристалізації мети життя Планетника – уроки дідо Капуша: як правильно вибудувати стосунки з природою, світом.

– „**Людина – дитина неба й землі**” [30].

Усвідом своєї сутності: людина – драматична суперечлива істота, розчакхнута між духовним і тілесним.

– „**Шукай пізнання у трьох коренях – у землі, з якої піднявся, у небі,**

до якого прагнеш, і у самому собі, у своїй душі” [30].

Пізнавай світ навколо, щоб пізнати себе, визначитися зі своєю роллю у світі.

– „**...Повинен знати стільки, скільки може знати людина**” [30].

У цій настанові звучить біблійна алюзія: вчасно зупинись у пізнанні, відчувай межу, яку не можна переступити. Людина має знати стільки, щоб не нашкодити собі і світу.

– „**...Щоб жити і вдосконалюватися – піднятися до краси і сили природи**” [30].

Ідеал буття – природа.

– „**Життя землі залежить від життя сонця...**” [30].

„**...Що відбувається в небі, те відразу ж дістається і землі**” [30]. „**Ми залежимо від зерна: людина, звір і пташка. І ми самі як зерно – вийшли із землі**” [30].

У світі функціонує закон взаємодії, взаємозалежності. Людина – органічний елемент природи, залежний від неї, підпорядкований її законам, як і будь-яка інша природна реалія.

– „**...Світ збудувався і держиться на двох силах – на потузі любові й на потузі терпіння**” [30].

Закон любові і терпіння повинен визначати життєву стратегію людини, її поведінку в суспільстві і взаємодію з природою.

Любити цей світ необхідно у будь-яких виявах, треба бути терплячим і наполегливим у втіленні своїх мрій, прагнень: „**Б'є грім, молотить град, а ти плекай свій нарцис...**” [30].

Така продуктивна життєва стратегія обов'язково дасть результат, приведе до самовдосконалення: „...З любові й терпіння народжується людина і хліб” [30].

– „...Найвища радість людини – орати й сіяти” [30].

Людина повинна бути творцем у природі – хліборобом, трудівником. Творчі здібності відрізняють людину від інших реалій природи, визначаючи цим самим її особливий (але не домінуючий!) статус.

5. Мета Планетника порівняно з першопочатковою – перемогти природу – кардинально змінюється під впливом Капуша, який учить його законам існування в природі, та власного, часто гіркого досвіду: „Я хочу жити у згоді з людьми, з усім...” [30], бути активним і жити в гармонії з природою за її законами: „Не стояти осторонь спостерігачем, а бути у самій середині цієї краси, належати їй, як і вона тобі, її закон – твоє правило...” [30].

6. Корекція мети Планетника відбувається під час останньої зустрічі з Капушем: пам'ятай, що ти людина – духовна, творча особистість, а тому мусиш прагнути більшого, ніж птахи і тварини.

„– А ти думав, що все можеш? Колиш маленьким ти похвалювся мамі, що станеш над громом. Знімайся, ставай...”

Ці слова, як сіль на рану: хлопець понурився.

– Наскреготався зубами? Тебе перелихоманило? – глузує учитель. – Учись перемагати самого себе, поборювати слабкість і бути хоробрим.

– Учителю, я нікчемний від найнікчемнішої комашки, – вихопилося з нього.

– Ти нижчий трави і тихіший води? – кипить дідо Капуш. – Невже ж дні і роки навчання пропали марно?

Вони стояли перед ворітьми райдуги. І старий сказав:

– Ти людина...” [30].

Отже, головний герой пройшов складний шлях духовних пошуків, усвідомлення свого призначення на землі, місця й ролі в природі: первинне бажання домінувати над природою змінилося прагненням гармонійно співіснувати з нею – любити, терпляче пізнавати її закони, таємниці, щоб реалізуватися у творчій праці, яка збагатить, поліпшить навколишній світ.

„Планетник” Бориса Харчука – філософська повість (філософська проблематика, й філософська ідея; яскраво виписаний характер головного героя в процесі його формування, однолінійний розгорнутий сюжет, збагачений подвійним конфліктом, наявність позасюжетних елементів: художнє обрамлення, пейзажі) з елементами легенди (більша частина твору – розповідь Олени Булиги про Планетника представлена як легенда,

незвичайність головного героя) і рисами притчі (дидактичність ідеї й прямий спосіб її художнього втілення через уроки діда Капуша, алегоричність цього образу).

Жанровий синкретизм повісті – гармонійне поєднання ознак легенди й притчі – виявляється через образний тандем: Планетник – реалістично-фантастичний образ, властивий легенді, й Капуш – алегоричний образ, характерний для притчі.

У творі порушуються важливі філософські проблеми: ключова проблема „сенса людського життя” гармонійно взаємодіє з проблемою „людина і природа”, через яку й пропонуються шляхи її розв'язання, актуалізуючи ідею – ствердження необхідності гармонійної взаємодії людини з природою як її органічного, хоча й особливого творчого компонента.

Складна художня природа оригінального твору Бориса Харчука засвідчує напружені авторські пошуки й тонке відчуття митцем актуальних загальнолюдських проблем. Утілена у „Планетнику” концепція людини виражає прагнення письменника створити художню модель ідеального буття індивіда у світі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Борчук А. “І трапилося непередбачене...”: Штрихи до портрета Б. Харчука / А. Борчук // Русалка Дністровна. – 1994. – № 17.
2. Будзан Г. Літописець Волині / Г. Будзан // Народне слово. – 1991. – 16 серпня.
3. Василюшин О. “І тільки мати не засне...”: (Інтерв'ю з матір'ю Б. М. Харчука) // Селянська доля. – 1991. – 24 вересня.
4. Василюшин О. Борис Харчук в умовах тоталітарного режиму / О. Василюшин // Дивослово. – 1996. – № 4. – С. 12–15.
5. Василюшин О. Слава і “Неслава” Бориса Харчука / О. Василюшин // Вільне життя. – 1992. – 22 травня.
6. Гнатюк І. Таврований доносами / І. Гнатюк // Дзвін. – 1991. – № 9. – С. 141–144.
7. Гречанюк С. Біль у спадок: (Про творчість письменника Б. Харчука) / С. Гречанюк // Вітчизна. – 1990. – № 9. – С. 126–134.
8. Гречанюк С. Борис Харчук: “Мораль – це і є душа”: (Аналіз творчості) / С. Гречанюк // На тлі XX століття / С. Гречанюк. – К., 1990. – С. 243–268.
9. Дзюба Г. І тільки нянька не засне... / Г. Дзюба // Народне слово. – 1991. – 13 вересня.
10. Дяченко-Лисенко Л. Казкове і реалістичне у творах Бориса Харчука й Антуана де Сент-Екзюпері / Л. Дяченко-Лисенко, С. Коваленко // Дивослово. – 2008. – № 1. – С. 16–19.
11. Лесин В. М. Літературознавчі терміни: Довідник / В. М. Лесин. – К.: Рад. школа, 1985. – С. 251.
12. Коваленко Л. Роздуми про сенс життя, добро і зло в повісті Б. Харчука “Планетник” / Л. Коваленко, Л. Щербина // Українська література. – 2013. – № 2. – С. 19–20.
13. Маслов І. Гуманізм правди в творах Б. Харчука. (Аналіз творів: “Босі слова”; “Межі і безмежжя”; “Світова верба”) / І. Маслов // Березіль. – 1994. – № 1–2. – С. 169–178.
14. Палієнко Г. Борис Харчук. «Планетник». 7-й клас / Г. Палієнко // Українська мова та література. – 2011. – № 3 (січень). – С. 14–15.
15. Палієнко Г. Казкове й реалістичне в повісті-притчі Бориса Харчука “Планетник” / Г. Палієнко // Українська мова та література. – 2011. – № 3 (січень). – С. 16–17.
16. Сивокінь Г. “Неясна відповідь на життєві питання”: Про твори Б. Харчука “З роздоріжжя”; “Довга гора” /

Г. Сивокінь // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 9. – С. 59–60.

17. Сивокінь Г. Потомственный селянський рід у дослідженні Б. Харчука. Від “Довгої гори” до “Кревяників” / Г. Сивокінь // Від аналізу до прогнозу / Г. Сивокінь. – К., 1990. – С. 123–134.

18. Слабошпицький М. Питома вага слова / М. Слабошпицький // Літературні профілі: Літературно-критичні нариси / М. Слабошпицький. – К.: Радянський письменник, 1984. – 310 с.

19. Слабошпицький М. Побачити в дорозі: Спогад про Б. Харчука / М. Слабошпицький // Україна. – 1991. – № 15. – С. 12–13.

20. Словник української мови: в 11 томах. – К.: Наукова думка, 1970–1980.

Том 6 / [ред. А. В. Лагутіна, К. В. Ленець]. – 1975. – С. 562.

21. Сорока П. „Слово прагне душі...”: (Історія дружби Б. Харчука та Я. Сороки) / П. Сорока // Дивослово. – 1994. – № 9. – С. 6–9.

22. Сорока П. Дорога до сина: (Образ матері в творах Б. Харчука) / П. Сорока // Вільне життя. – 1989. – 30 липня.

23. Сорока П. Таким пам’ятаю Бориса Харчука: До 60-річчя відомого українського письменника. Спогади. Фрагмент / П. Сорока // Тернопілля’ 96: Регіональний річник. – Тернопіль, 1996. – С. 470–472.

24. Співак І. Е. Повісті Бориса Харчука. Проблеми поетики: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук: спеціальності 10.01.01 – українська література / І. Е. Співак. – Херсон, 2007. – 20 с.

25. Співак І. Проблема розпаду патріархального роду: психологічний вимір (за повістю Б. Харчука “Онук”) / І. Співак // Слово і час. – 2008. – № 2. – С. 56–61.

26. Тарнашинська Л. Ритм та система символів як засіб організації художнього простору в прозі Бориса Харчука / Л. Тарнашинська // Слово і час. – 2003. – № 2. – С. 13–21.

27. Фарина І. Мандрівка до коренів: (До 60-річчя з дня народження Б. Харчука) / І. Фарина // Відродження. – 1991. – 19 вересня.

28. Ханчук І. „Звідкіль я? Я з мого дитинства...”: урок компаративного аналізу творів Бориса Харчука “Планетник” та Антуана де Сент-Екзюпері “Маленький принц” / І. Ханчук, О. Янкович // Зарубіжна література в школах України. – 2010. – № 6. – С. 50–51.

29. Харчук Р. Про батька / Р. Харчук // Слово і час. – 1992. – № 1. – С. 54–55.

30. Харчук Б. Планетник [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Література/Борис-Харчук/40735-3/Планетник>

31. Чернихівський Г. Борис Харчук і Крем’янецьчина / Г. Чернихівський // Русалка Дністрова. – 1996. – № 14. – С. 1.

32. Ярмиш Ю. Всупереч життєвій правді: З приводу останніх творів для дітей Бориса Харчука / Ю. Ярмиш // Тернопілля’ 95: Регіональний річник. – Тернопіль, 1995. – С. 372–375.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Буряк Олена Федорівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: методологія аналізу художнього твору, історико-літературний процес другої половини ХХ–початку ХХІ століття.